

Ekklesiastisk politik

Under

Knud den Store

Heidi Schmidt

Forlaget MIDDELALDEREN

Copyright: Forlaget MIDDELALDEREN og Heidi Schmidt

Trykkeri: Toptryk Gråsten

Printed in Denmark 2016

ISBN: 978-87-998951-1-3

Forord

I dette værk undersøges den ekklesiastiske politik under Knud den Store og det samarbejde der foregik imellem kirke og kongemagt i udarbejdelsen og implementeringen af en ny kirkepolitik, der først og fremmest kom til at virke for fremmelsen af opbygningen af en fælles kristen identitet for angelsakserne og danskerne. Som en særlig vigtig og integreret del af denne identitetsopbyggelse indgik kirkens formulering af en ny kristen kongerolle, hvorfor der vil sættes særligt fokus på undersøgelsen af kongerolleidealet under Knud den Store.

1. Indledning
  - 1.1. Forskningshistorisk baggrund
  - 1.2. Teori
  - 1.3. Metode og spørgsmål
  - 1.4. Wulfstan
  - 1.5. Knud den Store
  - 1.6. Wulfstans *Common-place Books*
  - 1.7. Værkets opbygning
2. Den vestsaksiske kongemagt og reformprocessen
3. Den vestlige reformide og reformbevægelse
  - 3.1. Augustin af Hippos reformide
  - 3.2. Leo I og Gelasius I
  - 3.3. Gregor den Store
  - 3.4. Beda
  - 3.5. Fra reformide til reformbevægelse
    - 3.5.1. Bonifacius og den latinske kirkes reformarbejde
    - 3.5.2. Alcuin
    - 3.5.3. Ludvig den Frommes reformtiltag
    - 3.5.4. Reformideen hos Alfred den Store af Wessex
    - 3.5.5. Reformideen i det mid-10.århundredes England
    - 3.5.6. Reformideen hos Byrthferth og Ælfric
4. Reformideens delelementer
  - 4.1. Just War
  - 4.2. Populus Dei
  - 4.3. Askese
  - 4.4. Bod

- 4.5. **Læring og populær kristendom**
  - 5. **Reformideen i Wulfstans værker**
    - 5.1. **Lovene**
    - 5.2. **Kanonisk ret og consuetudines**
    - 5.3. **Homilies**
    - 5.4. **Gospel- og salmebøger**
    - 5.5. **Fyrstespejl**
    - 5.6. **Liturgi**
  - 6. **Wulfstans reformide og kirken**
    - 6.1. **Den engelske kirke og Rom**
    - 6.2. **Det konstantinske biskoppeideal og læringsreformer for kirkens stænder**
    - 6.3. **De lærde lægfolk**
    - 6.4. **Den engelske kirke og danskerne**
  - 7. **Kongerollen i Wulfstans reformide**
    - 7.1. **Wulfstans samfundssyn**
    - 7.2. **Wulfstans kongerolleideal**
  - 8. **Sammenfatning og konklusion**
- Litteratur**

1. Indledning

I denne bog vil ærkebiskop Wulfstan II af Yorks kongerolleideal under Knud den Store blive undersøgt og relateret til den kristne reformide. Det teoretiske udsyn er baseret på Gerhart B. Ladners teori om kristendommen som båret frem af en frelselære, hvori menneskets reformering og stadige higen efter forbedring, var det grundlæggende element i den vestlige kristendom i tidlig middelalder. Denne kristne reformides implikationer for kongerollens udformning vil blive gransket, og det vil blive forsøgt afklaret, hvorledes den politiske kontekst som Wulfstan befandt sig i, kom til at forme Wulfstans udgave af den kristne reformide, og hvorledes dette kom til at påvirke Wulfstans udlægning af kongerollen under Knud den Store.

Basalt i denne undersøgelse er et metodisk udgangspunkt i Wulfstans værker, og den kristne tænkning og samlede kristne reformide og kongerolleideal, som disse værker fremskrev. Eksistentielt er endvidere forlægsstudier af Wulfstans værker med det formål at klarlægge hvilket kristent udsyn og reformtanker disse forlæg stod for. Målet er at samle alle disse brikker af allerede kendte kristne reformideer, som er indgået og indtaget af Wulfstan i dennes værker, med det formål at kortlægge hvorledes Wulfstan anvendte disse i dennes egne værker, for hermed at komme nærmere kernen i Wulfstans egen reformide og kongerolleideal. Igen vil dette blive relateret til den politiske kontekst, som Wulfstans værker indgik i.

Netop relationen imellem tidens politik og Wulfstans værker, og det kristne udsyn i disse, er ganske interessant at studere i Wulfstans tilfælde, idet ærkebiskoppen er kendt for at have skrevet og efterladt til eftertiden mange omskrivninger af dennes værker. Relevant for dette værk er derfor undersøgelsen af ændringer og brud i Wulfstans kristne udsyn, herunder reformide og kongerolleideal, sat i relation til ændringerne i den politiske kontekst igen, for hermed at afklare hvilket formål og agenda der lå bag Wulfstans mange skift og ændringer i synet på kongerollen og den kristne reformide, som ganske markant prægede Wulfstans værker igennem hele dennes karriere som først biskop af London (996-1002) og siden biskop af Worcester (1002-1016) og ærkebiskop af York (1002-1023).

1.1. Forskningshistorisk baggrund

Hvis der vendes blikket mod den forskningshistoriske baggrund, da ses at den nyere forskning i Wulfstans værker og disses forlæg allerede tog sin spæde begyndelse tilbage i 1920-30'erne med Karl Josts identificering af Wulfstans specielle sprog og skrivestil i flere angelsaksiske værker, hvoraf kan nævnes først og fremmest Josts påvisning af Wulfstan som ophavsmand til dele af *Den angelsaksiske Krønike*,¹ fulgt af Josts yderligere argumentation for et sammenfald i forfatterophav imellem digtene i *Den angelsaksiske Krønike* og *Canons of Edgar*,² som Jost deraf stadfæstede som også et af Wulfstans arbejder.³ Wulfstan-forskningen blev yderligere udbygget og fandt væsentlige nybrud i Dorothy Whitelocks arbejder fra 1930'erne og frem, hvoraf de vigtigste er samlet i antologien *History, Law and Literature in 10th-11th c. England*.⁴ Det største gennembrud er dog sket med især Karl Josts, *Wulfstanstudien*,⁵ fra 1950, hvor især Wulfstans prædikener er taget under behandling. Hertil har Jost i 1957 oversat Wulfstans *Liber Constitutionum*⁶ til engelsk, og James Ure har udgivet Wulfstans *The Benedictine Office*.⁷ Oversættelser og genoptryk af Wulfstans originale prædikensamlinger har over årene optaget stor plads i Wulfstan-forskningen, hvoraf især kan nævnes Dorothy Bethurums værk, *The homilies of Wulfstan*,⁸ fra 1957, som medindtager alle Wulfstans prædikener, samt dertil Dorothy Whitelocks tryk og kommentar i 1939 af Wulfstans mest kendte prædiken, *Sermo Lupi ad Anglos*,⁹ hvortil der i samme værk findes en længere introduktion til prædikenen. Vigtig for den videre forskning i Wulfstans arbejder har været Dorothy Whitelocks argumentation for Wulfstan som ophavsmand til lovkodeerne Cnut I og II,¹⁰ som brød med Liebermanns tidligere arbejder.¹¹ Jost har i dennes *Wulfstanstudien* forfægtet denne mulighed.¹² Skismaet har især ligget i dateringen af Cnut I og II, som Liebermann og Jost begge daterede som værende sent i Knuds regeringstid, sandsynligvis efter 1027, hvilket vil sige efter Wulfstan II's død i 1023.¹³ Herimod har Whitelock argumenteret for at lovene må have været påbegyndt udarbejdet under Wulfstan, idet den sproglige stil, samt den store forekomst af Wulfstan-arbejder som forlæg, taler for at Wulfstan har været ophavsmanden. Belæg herfor fandt Whitelock primært i en analyse af et manuskript D,¹⁴ som Whitelock mente var et ufærdigt udkast til Knuds love, som var blevet skrevet umiddelbart efter den større forsamling i Oxford i 1018 mellem danskere og englændere, som fulgte den danske invasion. Whitelock medgiver dog at lovene dernæst har været endelig færdigskrevet efter år 1027.¹⁵ Disse udlægninger fra Whitelocks side indgår i en overordnet antagelse fra dennes side om Wulfstan II's stigende indflydelse fra cirka år 1008 og fremefter, hvor den specielle Wulfstan-stil begynder at være mærkbar i love og værker ved Æthelred II's og Knud den Stores hof, og hvor Wulfstan også første gang nævnes direkte ved navn i

forbindelse med udfærdigelsen af love i Æthelreds tid.¹⁶ Hertil har Dorothy Whitelock, ud fra forekomsten af passager fra love efter år 1008, især ligheder med Æthelred V og VI lovkoderne samt dertil igen Wulfstans egenartede skrivestil, bestemt *Laws of Edward and Guthrum* til også at være Wulfstans arbejder.¹⁷ Whitelocks brud med Liebermanns tidligere datering af *Laws of Edward and Guthrum* som værende fra Edward's regeringstid i begyndelsen af det 10.århundrede, samt Whitelocks re-datering af Knuds love har, trods Josts protest imod sidstnævnte udlægning, fået støtte hos andre prominente Wulfstan-lærde i Whitelocks samtid,¹⁸ og har vundet generel accept også hos de efterfølgende generationer af forskere.

En omtvistet kilde i relation til ophavssituation er brev af 1019/20, som er fundet blandt Wulfstans efterladte værker. Karl Jost¹⁹ mener ikke at brevet er forfattet af Wulfstan, fordi brevet mangler de unikke karakteristika, der præger Wulfstans arbejder, og Dorothy Whitelock mener, at brevet højst kan siges at være indirekte påvirket af Wulfstan.²⁰ Med Ker er brevet dog endeligt blevet stadfæstet til at være Wulfstans, en antagelse der har vundet bred accept i den nyere forskning.²¹ Endelig er også et protestbrev fra biskopperne i den engelske kirke til paven, *Omnes episcopi et sacerdotes totius Britanniae insulae venerabili papae Leoni salutem in Christo*, blevet redateret af Levison fra den oprindelige datering af Haddan og Stubbs, fra år 805 og til i stedet 10-11.århundrede, og endelig af Dorothy Bethurum stadfæstet til at være Wulfstans arbejder.²²

Den metodiske tilgang til at fastslå Wulfstans eventuelle ophav kan groft siges at være opdelt i to tilgange, som man kunne betegne for henholdsvis Jost-Whitelock-metoden, og Bethurum-metoden, hvoraf den første primært koncentrerer sig om Wulfstans arbejders sproglige særegenhed, mens Bethurum-metoden mest af alt tager sit udgangspunkt i det indholdsmæssige særpræg. Den sproglige identificering af Wulfstans værker har i høj grad været båret af Wulfstan's meget særegne sprog og skrivestil, som har mange unikke karakteristika og er let genkendelig.²³ Først og fremmest er der brugen af visse markante ord, som Wulfstan ofte bruger, og som optræder i alle "sikre" Wulfstan-kilder, som har været identificeret som Wulfstans med stor sandsynlighed.²⁴ Dertil er der Wulfstans brug af parvis anbragte stærke adjektiver, en fremgangsmåde, som sandsynligvis er anvendt fordi mange af værkerne har skullet oplæses eller prædikes og didaktisk har skulle overbevise og nå modtagerne. Endelig er der teksternes dialekt, som er let at påvise fra sted til sted grundet de

samme mindre varianter i stavemåden, også for ikke-filologer, men som selvfølgelig kan fæstes på mange ophavsmænd stammende fra samme geografiske område. Men kombinationen af her vestsaksisk dialekt og elementer af oldnordisk, som tyder på indflydelse fra Northumbria, hvor den stærke skandinaviske kulturpåvirkning også lod sig ane i skriftsproget,²⁵ gør igen at ophavsmandens identitet kan indskrænkes, og dette, sammenholdt med tilstedeværelsen af et eller flere af de øvrige for Wulfstan så unikke særpræg,²⁶ gør stadfæstelsen af Wulfstan som ophavsmand ganske stor. Sårbarheden i Jost-Whitelock-metoden er dog, at Wulfstans særprægede stil kan have givet inspiration til andre, således at det kan blive svært at identificere Wulfstan som ophavsmand. Karl Jost afviser dog ideen om den fuldkomne imitator, og mener at en dygtig sprogforsker altid vil kunne genkende forskellen på en ægte Wulfstan-tekst og en imitation, idet karakteristika fra Wulfstan-tekster, altid vil blive ændret og gjort unik også for ”imitatoren.” Hertil vil Wulfstan-teksternes store indhold af mange særegne udtryk også gøre det enkelt at udskille Wulfstan fra andre ophavsmænd.²⁷

De yngre generationer af Wulfstan-studier har i langt større grad koncentreret sig om undersøgelsen af Wulfstans værker snarere end forsøgt at afdække nye Wulfstankilder, omend enkelte dog har formået at opdage nye Wulfstan arbejder.²⁸ Særligt har fokus været rettet mod det teologiske udsyn i Wulfstans værker, hvoraf Milton McC Gatch har været en af de førende kræfter med dennes værk fra 1977, *Preaching and theology in Anglo-Saxon England: Ælfric and Wulfstan*, hvor især dommedagssynet i Wulfstans prædikener er blevet studeret. Af andre tendenser er tillige videreførelsen af Dorothy Bethurums interesse for Wulfstans retoriske stilart, som det ses hos Jurovics.²⁹ Andre nyere trends i Wulfstan-forskningen har blandt andet taget sit udgangspunkt i indtagelse af metoder og teorier fra kunsthistorien, som særligt blev markeret med Robert Deshmans artikel, *Christus Rex et magi reges: kingship and Christology in Ottonian and Anglo-Saxon art* fra 1976, efterfulgt tyve år senere med værket *The Benedictional of Æthelwold*, der kom til at virke som inspirationskilde for de kommende generationer af historikere og kunsthistorikere. Af Wulfstan-forskere der har taget udgangspunkt i kunsthistorien er blandt andre M.K. Lawson og Catherine Karkov.³⁰ Hertil har M.K. Lawson samt Alexander Rumble fortsat den interesse for Wulfstans eskatologiske tænkning, som Gatch har været eksponent for, her dog indsat i en større kirkepolitisk og samfundsmæssig kontekst.³¹ Wulfstans love er i nyere tid blevet studeret af Patrick Wormald i dennes *The making of English law: King Alfred to the twelfth century*, hvori de angelsaksiske

lovkoder, herunder Wulfstans, både analyseres som love såvel som litterære tekster. Af andre trends i nyere tid, særligt i den moderne britiske middelalderforskning, er værker præget af en inspiration fra de postmoderne strømninger med rod i *The Linguistic Turn*, som i England især har haft forlæg i blandt andet den amerikanske middelalderhistoriker Gabrielle Spiegel's ideer.³² Et eksempel herpå er Rabin, som i dennes artikel, *The Wolfs testimony to the English: Law and the witness in the Sermo Lupi ad Anglos*,³³ foretager en kortlægning af Wulfstans prædiken *Sermo Lupi ad Anglos* igennem studiet af interaktionen imellem tekst, sprog og subjekt/homilist, og med ønsket om at afdække konstruktionen af engelsk kristen politik i begyndelsen af det 11. århundrede. Fra filologisk kant er der dog dukket nyt bidrag op i år 2007 med Sara M. Pons-Sanz's monografi, *Norse-derived vocabulary in late Old English texts. Wulfstans works. A case study*, hvor de oldnordiske elementer i Wulfstans sprog undersøges.³⁴

En afholdt Wulfstan-konference i år 2002 afstedkom tillige en række nye artikler som fortsætter de forskningstiltag der allerede er sat i gang. Den nyere tids indtog af studiet af liturgien i også historiefaget, som blandt andre Helmut Gneuss har været tidlig frontløber og eksponent for, har også vundet indpas her.³⁵

1.2. Teori

Denne bog bygger videre på *Transformation of the Roman Worlds* integrationsparadigme, og lægger sit fokus på kirkens rolle i opbygningen af den vestlige latinsk-kristne identitet, såvel som kirkens betydning for også de nationale staters tilblivelsesproces og konsolidering.³⁶ Centralt i kirkens virke i integrationsprocessen var reformarbejdet, som blev det vigtigste redskab for implementeringen af de teologiske doktriner og kirkepolitiske nyskabelser, som kirken, til tider sammen med kongemagten, anvendte i deres bestræbelser på at indvirke på og medvirke til det tidlige middelaldersamfunds i den vesteuropæiske sfære, udformning. Gerhart B. Ladner har i dennes undersøgelse af Augustin af Hippos reformbegreb i Augustins værk, *Doctrina Christiana*, tillige forsøgt klarlagt og afgrænset det kristne reformbegreb generelt og dets historiske og teologiske oprindelse og betydning. Ifølge Ladner er reformideen en ide født af og med kristendommens opståen, og udgør et af de væsentligste grundlæggende elementer i den kristne tro og den kristne historieforståelse.³⁷ Ladner afviser derfor enhver tanke om reformideens forlæg og udvikling fra hverken jødedommen eller den antikke lære, men medgiver dog at der i den antikke lære findes lignende, men dog fundamentalt anderledes,

ideer om *fornyelse* som senere også har fundet sin vej ind i det kristne reformbegreb. Det efterlader reformbegrebet som en unik kristen frembringelse, hvori selve den kristne tro og dens fordringer alene skaber betingelserne for reformideens udformning og struktur. Reformbegrebet lader sig derfor først og fremmest uddrage fra Biblen, i Skabelsesberetningen og for Vestens vedkommende, Paulus skrifter i særdeleshed. Det er ifølge Ladner i Skabelsesberetningen, og dets udsagn om at mennesket er skabt i Guds billede, at det kristne reformbegreb fødes, idet der implicit i denne udsigelse ligger en antagelse om at mennesket oprindeligt havde *imago* og lighed med Gud, som mennesket efter syndefaldet har mistet igen, og som det for de kristne tænkere i den fælleskristne senantik blev et mål for det kristne menneske at genskabe igennem en kontinuerlig forbedringsproces af det enkelte individ såvel som også af det kristne samfund. Denne reformering af individ og samfund blev i Vesten med Paulus omformet fra en tilstræbelse mod lighed med Gud selv, til i stedet en higen efter lighed med Kristus, som i Paulus tænkning var den eneste og sande Guds *imago* hvormed den bibelske ide om menneskets reformering mod en lighed med Gud selv blev forkastet i Vesten. Udformningen af reformbegrebet tog især sit afsæt i den fælleskristne patristiske periode, hvor også reformbegrebet udskilles og opdeles, ikke blot i en østlig og vestlig kristen udformning, men efter Ladners mening, tillige også i en særlig irsk udgave, hvor især Ambrosius tænkning gør sig gældende.³⁸ Det irske reformbegreb er interessant idet det bygger en bro imellem de østlige og vestlige reformideer, og samtidig har sin egen unikke karakteristika, der også lader sig ane ind i den vestlige kirke især i den sene del af tidlig middelalder.

Fundamentalt for den vestlige kristne reformide står de latinske kirkefædre, i særdeleshed Augustins skrifter. Det vigtigste element der ridses op i dennes værker, og som adskiller sig markant fra det østlige reformbegreb, er Augustins fokus på korsfæstelsen og Kristi selvopofrelse, uden hvilken mennesket ikke kunne få muligheden for at reformere sig selv. I den vestlige reformtankegang er Kristi lidelse derfor vejen til frelse, og skal forstås dobbeltsidigt, som dels at Kristi selvopofrelse i sig selv skal ses som en barmhjertelig handling, der kan åbne for menneskets adgang til at opnå frelsen og det evige liv igen, men dels også skal forstås som at Kristus symbolsk viste vejen hvorigennem mennesket selv kunne nå frelsen, nemlig via selvopofrelsen. Ladner sammenfatter de forskellige former for redskaber eller metoder som det kristne menneske kunne anvende til selvopofrelse under reformeringen mod frelse. Frem for alt konvertering og dåb følgelig nok, men dertil også askese, bod og martyriet.³⁹ Den væsentligste forskel imellem den østlige og vestlige kirkes

reformbegreb berørte det tilstræbte ideal eller mål med reformarbejdet. For hvor reformerne hos de østlige kirkefædre især søgte mod en opnåelse af en svunden og tabt urtilstand fra før syndefaldet, da anså Augustin og de øvrige latinske kirkefædre dette mål som uforenelig med hele kernen i reformbegrebet, idet Adam og Eva netop havde været ufuldendte og derfor havde mistet det evige liv. I stedet tilstræbte man da i den vestlige reformkirke opnåelsen af et kristent ideal, hvori mennesket ikke skulle vende tilbage til dets oprindelige udgangspunkt, men i stedet reformeres og udvikles til det bedre. Som en udløber af denne forskel i tankegang blev det endegyldige sted for mennesket at få adgang til frelsen da også anderledes i den østlige og vestlige kirke. For hvor mennesket i Østkirken efter frelsen ville få ophold i et art Paradis, da var man i den vestlige kristendom optaget af menneskets adgang til *Himmeriget* især. Den irske kirke og dens ambrosianske tilgang, lagde sig her i midten imellem Øst og Vest, og fokuserede også som i Østkirken på opnåelsen af adgangen til Paradis efter frelsen, og dertil på en reformering af mennesket til et højere stadie end før syndefaldet, således som i Vestkirken.

Som omtalt før skelnede Gerhart B. Ladner imellem reformbegrebet som adskilt fra antikkens ideer om *fornyelse*. Ladner opdeler de antikke fornyelses-ideer i fire overordnede kategorier, af denne betegnet for henholdsvis kosmologiske, vitalistiske, millenaristiske og perfektionistiske *fornyelses*-ideer. Den primære forskel imellem reformbegrebet og fornyelses-begrebet er at der implicit i reformbegrebet er indsat en viljesakt, og dette dermed er forbundet med den kristne ide om den frie vilje, mens fornyelses-ideerne er kendetegnet af at være naturbårne eller i al fald opstået uden en bagvedliggende menneskelig akt. Blandt fornyelses-ideer som senere blev medinddraget i den kristne tænkning nævner Ladner eksempelvis *kosmologiske* fornyelses-ideer som cykliske ideer om verdeneres undergang og genopståen, herunder de fire verdensriger i Daniels Bog og *Translatio Imperii* ideen, og dertil millenaristiske ideer, hvorunder Ladner også henregner den antikke myte om *Den gyldne tidsalder*, som hos Ladner især tilskrives at være indtaget i den østlige kristendom, med dennes vægt på menneskets ønske om en tilbagevenden til en urtilstand og oprindeligt Paradis, men som dog også er udbredt i den vestlige kirke, hvori *Den gyldne tidsalder* i stedet betegner et idealsamfund eller periode i historien, som man tilstræber at opnå lighed med.⁴⁰ Disse sidste fornyelses-ideer optages også i den vestlige kirkes reformtænkning, men er her formet og afgrænset af den overordnede kristne reformides hensigt og endemål.

1.3. Metode og spørgsmål

Undersøgelsen af Wulfstans syn på kongerollen under Knud den Store, og dette udsyns tilknytning til Wulfstans reformbegreb, vil metodisk tage udgangspunkt i en granskning af Wulfstans værker samt tillige Wulfstans teologiske og litterære forlæg til egne værker for herigennem at stadfæste Wulfstans teoretiske ståsted i forhold til reformbegreb og kongerolle, både inden for det engelske samfund, såvel som i en vesteuropæisk kontekst. Det drejer sig her om både direkte nævnte forlæg, såvel som mulige forlæg, baseret på unikke og genkendelige teologiske dogmer eller ideer, som er forbunden med teologiske skrifter eller skribenter, som Wulfstan kunne tænkes at have haft kendskab til. Dertil er målet at stadfæste i hvilket omfang og i hvilken sammenhæng, værkerne er indgået i det angelsaksiske, og til dels kontinentale, samfunds teologiske og politiske dagsorden: I hvilke ekklesiastiske kredse blev værkerne indtaget i England og med hvilket formål for øje? Hvilke teologiske og ideologiske centre i England og fra kontinentet kom værkerne fra, og hvorledes påvirkede dette udsynet hos Wulfstan i forhold til reformbegreb og kongerolle?

1.4. Wulfstan

Ærkebiskop Wulfstan II af York, også kendt som ”homilisten Wulfstan,” stod i forskningen i mange år i skyggen af abbed Ælfric af Eynsham, hvis produktioner udi prædikener og pastorale breve var anset for i stor stil at have dannet forlæg for Wulfstans arbejder, og måske endog været skrevet til ærkebiskoppen for denne at kopiere over i egne prædikener. Som det sås af ovenstående forskningsintroduktion, så har afdækningen af Wulfstans betydningsfulde bidrag inden for især de angelsaksiske prædikenarbejder samt Wulfstans love fået forskernes øjne op for også andre af Wulfstans værker. Karakteristisk for Wulfstans produktion har tillige været en stor vægt på eskatologien i dennes prædikenarbejder, og hertil indsættelsen af de homilistiske arbejder, samt dennes bodslære, i også love, hvorfor Wulfstans love havde et stærkt teologisk udtryk og udsyn som især var kendetegnet af en vægt på frelse-såvel som dommedagslæren. Hertil var det store forlæg i karolingermateriale også bemærkelsesværdigt for Wulfstans arbejder.

Et andet interessant fænomen forbundet med Wulfstan er dennes mange omskrivninger af samme værk og efterfølgende offentliggørelse heraf. Denne tendens synes særligt at have

fundet sted i perioden 1006-1012. Årsagsforklaringerne til de mange omskrivninger har været anset som både en følge af didaktiske årsager for at imødegå særlige gruppers og regioners behov, her primært Danelawsbefolkningen, såvel som et udslag af ændringer i teologisk udsyn, og forbundet hermed tillige også som et produkt af de politiske omvæltninger denne periode bød på. Blandt de mange omskrevne værker er *Liber Constitutionum* samt *Sermo Lupi ad Anglos*, og dertil sandsynligvis også Wulfstans kirkelovsamling, og endelig Æthelred V og VI lovkodeerne tillige med Knuds-lovene.

Om Wulfstans egen baggrund vides ikke meget. De genealogiske oplysninger om slægtsforbindelser fra kilderne er sparsomme, og giver blot et fragmenteret indblik i de relationer Wulfstans slægtninge havde i adelsstanden, og med hvilke politiske fraktioner og kredse disse måtte være forbundet. Ifølge Dorothy Bethurum var Wulfstans ene bror Wulfmær, dog tilknyttet en af de større thegn og fremtrædende adelsmænd i Mercia i det sene 10. århundrede, Ælfhelm Polga,⁴¹ som var anset som en af de bærende kræfter i separatistbevægelserne i Mercia, ifølge Pauline Stafford.⁴² Disse forbindelser kan have haft en betydning for valget af Wulfstan til ærkebiskop af York, som det vil fremgå senere i dette værk. Derudover markerer Wulfstans slægt sig ikke bemærkelsesværdigt. Af kilderne ses at Wulfstan havde mindst 2 søstre og 2 brødre, hvoraf det af ægteskabsaftale fra år 1014-1016,⁴³ fremgår at Wulfstans ene søster ægtede en vis Wulfric, om hvem der intet vides. Dertil fortælles i *Worcester Krøniken* at Wulfstans søstersøn, Brihteah, i år 1033⁴⁴ indtog biskoppesædet i Worcester. Dorothy Bethurum mener at Wulfstan må have tilhørt en familie af højere samfundsstatus, idet Wulfstans brødre ses optræde i flere charters hvori der gives landdonationer.⁴⁵ Kilderne nævner dog ingen relationer til fremstående medlemmer i eksempelvis den angelsaksiske witenagemot, og Ælfhelm Polgas indflydelse var afgrænset til den mercianske region, og strakte ikke videre ind i det nationale politiske liv. På kirkefronten ses kun den benævnte nevø i biskoppeembedet i Worcester. Wulfstans pludselige opkomst som en af landets mest magtfulde mænd og prominent medlem af den angelsaksiske witenagemot synes derfor ikke, såvidt kilderne kan vise, at være båret frem af familiære forbindelser eller Königsnähe til den vestsaksiske kongemagt som tilfældet var for de fleste medlemmer af witenagemot i denne periode.

Af charters fremgår det at Wulfstan blev udnævnt til biskop af London i år 996, og dernæst optræder igen i charters som ærkebiskop af York og biskop af Worcester i år 1002/3.⁴⁶ År

1016 overtager Leofric dog embedet som biskop af Worcester, og fungerer som en suffragan-biskop til ærkebispesædet i York, hvor Wulfstan forbliver ærkebiskop til sin død 28 maj 1023.⁴⁷ Worcester Krøniken hævdede at Wulfstan var abbed ved indsættelsen som biskop af Worcester,⁴⁸ og trods at dette ikke kan bekræftes af andre kilder, kunne det dog være ganske sandsynligt, da det ville falde i tråd med praksis under og efter benediktinerreformerne i England, hvor munke blev indsat i bispesæderne. Af vidneslisterne fremgår det yderligere, at år 996 er det første år hvor Wulfstan vidner, og at Wulfstan dertil allerede, efter blot seks år som biskop af London, udnævnes til ærkebiskop af York og biskop af Worcester. Hvor tidligere antagelser fordelte Wulfstans arbejder i en stærk eskatologisk produktion forbundet med Worcester, til forskel fra en ”statsmands-periode” i forhold til arbejder forbundet med Wulfstans indtagelse af ærkebispesædet i York, da henregnes årene i Worcester nu nærmest som uvæsentlige og for Wulfstans arbejder og virke af mindre betydning.⁴⁹ I stedet tænkes York ærkebispesædet at have haft en større betydning som produktionssted for Wulfstans værker generelt, såvel som at Wulfstans største produktive periode angiveligt har ligget i årene 1006-1012, hvor det antages at denne ad åre udarbejdede, og omarbejdede, de fleste af dennes værker. I tillæg hertil tænkes endvidere at også tiden 1012-1023, hvorunder Knud den Stores tid på tronen hørte, var en yderst ekspansiv og produktiv periode for Wulfstans virke.

1.5. Knud den Store

Efter Svend Tveskægs død i år 1014 udråbte flåden dennes søn, Knud den Store, til konge over England. Den engelske witenagemot sendte derimod bud efter den tidligere angelsaksiske konge på tronen, Æthelred II, der var i eksil i Normandiet, og indsatte denne på tronen.⁵⁰ Herefter indledtes i årene 1014-1016 kampe imellem angelsakserne og Knud den Store, som endte ved slaget ved Assandun i år 1016, hvor Knud den Store og Æthelred II's søn, Edmund Jernside delte landet imellem sig. Samme år døde Edmund, og Knud den Store blev konge over hele England.⁵¹ I tiden efter Knuds magtovertagelse syntes samarbejdet imellem Knud den Store og den engelske kirke at havde været gnidningsløst, omend der dog syntes at havde været enkelte uoverensstemmelser i holdninger. Et af disse punkter var kirkens, og især Wulfstans, kritik af de mange sekulære skatter, hvortil denne især nok har tænkt på heregeld skatten fra Æthelred II's tid, som var oprettet af den angelsaksiske konge som en skat, der skulle finansiere de militære udgifter i forsvaret af landet imod vikingerne. Under Knud blev denne skat bevaret sandsynligvis som et middel til understøttelsen af en

større flåde, som tilsyneladende har været en nødvendighed. Af kilderne fremgår det at landet fortsat under Knud blev udsat for piratangreb fra søsiden, og hertil fremgår det af Knuds brev af 1019/20, stk.5 at en større fare truede England fra Danmark, hvilket dog Knud havde formået at afværge.⁵² Dertil var der fortsat tvister med norske løsrivelsesforsøg i den senere del af Knuds regeringstid, hvilket må have beslaglagt en større del af ressourcerne også, idet *Den angelsaksiske Krønike* samt *Worcester Krøniken* beretter at en engelsk flåde bestående af 50 skibe drog mod Norge for at uddrive Olav Haraldsson.⁵³ Pauline Stafford har estimeret flådens størrelse under Knud til cirka 16 skibe til en omkostning af cirka 5500 pund i årlige Heregeld-betalinger.⁵⁴ I Knuds tid fortsatte dog ikke blot den hårde skattepolitik fra Æthelred II-tiden, men dertil blev inddrivningen tillige lagt i hænderne på Thorkild den Høje og dennes mænd under Knuds fravær, som fik udvidet beføjelser til en hård fremfærd imod folk der ikke kunne betale.⁵⁵ Samtidig med kirkens kritik af skattetrykket i landet, så arbejdede kirken dog samtidig for en striks overholdelse af betalingen af de mange kirkeskatter, som kongen igennem sanktioner hjalp kirken med at inddrive. De tidlige kilder til Knuds tid som konge i England viser en håndfast og hård kurs som står i skarp kontrast til Æthelred IIs tid på tronen, som var præget af en svag kongemagt og en magtfuld adelsstand. Ikke blot blev Knud-tiden indledt med en hård fremfærd i forhold til inddrivelsen af skatter, men hertil blev der i årene 1018-1024 slået ned på forræderi og mulige konspirationsforsøg imod det nye dansk-engliske styre. Samme periode var præget af en witenagemot bestående af især skandinaviske erobrere tillige med nye opkommende angelsaksiske adelsfolk på de betydningsfulde pladser i den sekulære del af witenagemot. I den ekklesiastiske del af witenagemot forblev dog de samme folk både i Æthelred IIs to perioder på tronen, samt under Svend Tveskæg, og i den første del af Knud den Stores tid som konge, hvorunder Wulfstan var ærkebiskop.

Det gode samarbejde imellem Knud den Store og den engelske kirke begyndte således ganske tidligt. Af de første charters fra Knuds tid, mens landet endnu var præget af kaos og uro efter kampårene, sås ærkebiskop Wulfstan og dronning Emma blandt de ganske få vidner, der optrådte i disse. Ærkebiskoppen af York synes da også at forblive tæt på kongemagten til sin død i år 1023. Lawson mener at Knud i de første år af sin tid på tronen aktivt har arbejdet for at lægge låg på fortiden og dæmpe konflikterne imellem angelsakserne og skandinaverne. Lawson fremtrækker flere tiltag i begyndelsen af Knuds regeringstid som synes at tale for netop ønsket om at forene det engelske og danske folk og glemme fortidens tvister, herunder eksempelvis den tidlige opførelse af en ny kirke i Assandun, og dermed nær

slagmarken for det afgørende slag imellem Edmund Jernside og Knud i 1016, der sikrede den danske sejr. På samme vis tænker Lawson at Emmas og Knuds besøg i Glastonbury klosteret for at ære Edmund Jernside ved dennes grav, tillige kan have arbejdet for et lignende forsøg på at forene de to folk og glemme fortiden.⁵⁶ Lignende tiltag ses også godt 11 dage efter Wulfstans død under forflytningen af ærkebiskop Æltheah af Canterburys jordiske rester fra London og Østangel, som var det område, der stærkest havde bekriget den danske invasionsmagt under både Knud og Svend Tveskæg. Trods dateringen vil det have været ganske sandsynligt at også denne begivenhed havde været planlagt af igen Wulfstan.

Wulfstan var således ganske tidligt en markant skikkelse under den nye kongemagt, og trådte kraftigere i karakter end de tidligere ærkebiskopper af York havde gjort, mens ærkebiskoppen af Canterbury i modsætning til tidligere, var mindre fremtrædende. Det var da også i disse første år af Knuds regeringstid, hvor det dansk-angelske styre dominerede i den angelsaksiske witenagemot, tillige med de sidste år af Æthelreds regeringstid, at Wulfstan af Yorks reformtanker og ideer, herunder dennes kristne kongeideal, for alvor kom til udtryk i dennes værker og kom til at sætte sit præg på også kongerollen under Knud den Store.

1.6. Wulfstans *Common-place Books*

Begrebet *Common-place Books* blev i slutningen af det 19. århundrede introduceret af Mary Bateson, og blev siden udbredt i det 20. århundrede igennem Dorothy Bethurums værker.⁵⁷ Indbefattet i begrebet var håndplukkede tekster eller tekststykker lavet eller omarbejdet af Wulfstan til brug i dennes hverv som biskop og med særlig vægt på at udfylde en teologisk funktion. *Common-place Books*-begrebet har dog mødt modstand,⁵⁸ særligt fra Patrick Wormald, som mener at en sådan inddeling ikke kan foretages, især fordi den er baseret på en ide om manuskriptsamlingens funktion som en *teologisk Common-place Book*, endskønt en stor del af materialet ikke kan kategoriseres som værende teologisk.⁵⁹ Hvilke manuskripter der bør kategoriseres som værende Wulfstans *Common-place Books* eller ej er ikke klarlagt endeligt.⁶⁰ I stedet er det måske mere hensigtsmæssigt blot at fremhæve de samlinger, hvori der er fundet manuskripter der alle bærer præg af at have været under Wulfstans hånd.

Af manuskriptsamlinger forbundet med sæderne i York og Worcester under Wulfstans virke som ærkebiskop af York og biskop af Worcester, er af Neil Ker identificeret i alt 10, som

Thank You for previewing this eBook

You can read the full version of this eBook in different formats:

- HTML (Free /Available to everyone)
- PDF / TXT (Available to V.I.P. members. Free Standard members can access up to 5 PDF/TXT eBooks per month each month)
- Epub & Mobipocket (Exclusive to V.I.P. members)

To download this full book, simply select the format you desire below

